

DOMINIKA IZDEBSKA-DŁUGOSZ
Uniwersytet Rzeszowski

UKRAIŃCY O WŁASNYCH BŁĘDACH W POLSZCZYŹNIE – PRZYKŁAD STATYSTYCZNEJ ANALIZY DANYCH W GLOTTODYDAKTYCZNYCH BADANIACH EKSPLORACYJNYCH

Ukrainians on their own errors in Polish language – an example of statistical analysis of data in glottodidactic exploratory research

SŁOWA KLUCZOWE: błędy językowe obcokrajowców, glottodydaktyka polonistyczna, Ukraińcy, analiza statystyczna, badania eksploracyjne

KEYWORDS: foreigners' linguistic errors, Polish glottodidactics, Ukrainians, statistical analysis, exploratory research

ABSTRACT: In the article the results of survey research on the assessment of errors made in Polish by Ukrainians and Poles, as stated by Ukrainian students learning Polish as a foreign language, are shown. This research was a part of twofold research in which students from Poland participated as well, assessing the character and importance of linguistic errors made by foreigners and native speakers of Polish. At first, the results were shown by means of traditionally counting up the number of particular responses. Nonetheless, the information about how much and what kind of additional data could be gained thanks to elements of statistical analysis of data conducted on the same survey is shown in this paper. The results may convince one that statistical analysis of pilot or exploratory nature is worth conducting even with a small research sample, as it allows for highlighting particular problems which should be taken into account while preparing research tools for proper research.

1. Zainteresowanie błędem językowym w glottodydaktyce

Błąd obcokrajowca w języku obcym znajduje się w kręgu zainteresowania językoznawców oraz glottodydaktyków co najmniej od lat 40. ubiegłego wieku. Jednym z centralnych zagadnień naukowych błąd językowy stał się w dobie popularności analizy kontrastywnej (ang. *contrastive analysis*), a więc od momentu ukazania się prac C. C. Friesa (1945), U. Weinreicha (1953), a szczególnie R. Lado (1957), które rozpoczęły okres naukowej refleksji na temat transferu oraz jego skutku – błędów językowych.

W świetle powstałej na gruncie behawioryzmu hipotezy kontrastywnej genezę błędu językowego cudzoziemskiego stanowią różnice strukturalne pomiędzy językiem ojczystym ucznia a docelowym. Wierząco więc, iż wystarczy opisać owe dysproporcje i dyferencje strukturalne, przewidzieć je i wedle nich ułożyć materiały i programy nauczania języka obcego – co czyniono w ramach metody audiolingwalnej – pierwszej naukowej metody nauczania języków obcych.

Rozczarowanie nikłą przydatnością studiów kontrastywnych dla NJO nastąpiło już w latach 70. Zauważono, że nie wszystkie błędy są rezultatem wyłącznie różnic strukturalnych pomiędzy systemami językowymi, ale że pojawiają się również tam, gdzie systemy wykazują zbieżności, nie pojawiają się natomiast we wszystkich potencjalnych miejscach, w których według analiz kontrastywnych powinny się pojawić. Akcent z badań porównawczych dwóch systemów L1 i L2 przesunął się we wspomnianym okresie ku badaniu samych zbiorów błędów: odnajdywaniu prawidłowości, poszukiwaniu wszystkich możliwych źródeł, z których błędy transferowe wynikające z różnic i podobieństw (badania konfrontatywne) stanowiły już tylko jedną z przyczyn. Okres popularności badania błędów, nazwany przez F. Gruczę *lapsologią* (ang. *error analysis*), rozpoczął się od artykułu S. P. Cordera (1967), w którym zaakcentował on relewantność błędu językowego, stanowiącego nośnik informacji o przebiegu procesu uczenia się języka obcego. Corder przedstawił także metodologiczne podstawy badania błędów językowych obcokrajowców aktualne do dziś (Corder 1983, 121 i n.).

Badanie zbiorów błędów cudzoziemskich w okresie popularności badań lapsologicznych doprowadziło badaczy do spostrzeżenia, iż zbiory te ewoluują w czasie, zmieniają się w zależności od osiąganego przez ucznia stadium znajomości języka obcego. Obserwacja ta posłużyła za podstawę wysunięcia hipotezy o istnieniu systemów aproksymacyjnych (ang. *approximative system*, zob. Nemser 1971), czyli przybliżonych, niebędących ani L1, ani L2, a tworem pośrednim, o własnej gramatyce i dużej dynamice (Arabski 1979, 10).

W latach 70. badano więc błędy językowe obcokrajowców w ramach „dialektów idiosynkratycznych” (ang. *idiosyncratic dialect*) lub „dialektów przejściowych” (ang. *transitional dialect*), jak nazywał owe „międzysystemy” językowe ucznia Corder (1971), czyli w ramach „interjęzyka” uczniowskiego (ang. *interlanguage*) – autorem tego terminu jest teoretyk zagadnienia L. Selinker (1972).

W toku badań nad interjęzykiem ustalono szereg czynników błędotwórczych (zob. Arabski 1979, 10; Komorowska 1980, 99–100; Bednarska 2014, 28; Korzeniewska-Rogalewicz 1986, 37) działających w „ukrytej strukturze psychologicznej” (ang. *latent psychological structure*) ucznia. Selinker zwrócił też uwagę na zjawisko fosylizacji błędów (ang. *fossilisation*), czyli zatrzymania się procesu przyswajania języka na pewnym etapie rozwoju, nazywanego przez niego także „zamrożoną kompetencją” (ang. *frozen competence*), „skamieliną” (Komorowska), „pułapką komunikatywności” (Skalska/Skalski 1995) lub „efektem plateau” (Nickel 2002; za: Lipińska 2003, 93).

To osiągnięcie pewnego poziomu komunikatywności, spadek motywacji do dalszej nauki, „zamrożenie” form błędnych w interjezyku, uniemożliwiająca dalszą pracę nad doskonaleniem językowym.

Zjawisko fozylizacji oparte na „pułapce komunikatywności” dotyczy uczących się polszczyzny Słowian, którzy na podstawie podobieństwa pomiędzy L1 i L2 łatwo opanowują sprawności receptywne i poziom komunikacyjny sprawności produkcyjnych. Sukces komunikacyjny, który bardzo szybko staje się ich udziałem, przeciwdziała wzrostowi motywacji do doskonalenia się w poprawności, gramatycznej produkcji językowej na wyższych poziomach. Problem ten mocno dotyka także Ukraińców uczących się polszczyzny, których jako badanych dotyczy niniejszy tekst.

Problem spadku znajomości gramatyki w wypowiedziach obcokrajowców w języku obcym jest aktualny także dlatego, iż od lat 80. minionego wieku języków obcych naucza się w podejściu komunikacyjnym, nastawionym bardziej na skuteczność komunikacyjną, skuteczność aktów mowy i funkcje języka aniżeli na poprawność systemową i normatywną wypowiedzi. Płynność i skuteczność mowy zastąpiła poprawność i zgodność z regułami. Interesujące jest to jak studenci z Ukrainy, uczący się polszczyzny, odnoszą się do obu tych wymiarów kształcenia językowego: komunikatywności i gramatyki.

2. Ankietyowe badanie stosunku do własnych błędów językowych w polszczyźnie

Opisany w literaturze przedmiotu problem „zamrożonej kompetencji” u uczących się języka polskiego Słowian skłonił mnie do wysunięcia hipotezy, iż przyswajający polszczyznę Ukraińcy opowiedzą się bardziej po stronie komunikatywności niż poprawności językowej własnych produkcji w polszczyźnie. Wydawać by się mogło, iż nie będą oni demonizować zjawiska błędu językowego ani dążyć do bezbłędności, skoro mają świadomość swej skuteczności komunikacyjnej. Taki przynajmniej opis ich kompetencji językowej wyłania się z literatury.

W celu zbadania stosunku studentów z Ukrainy do własnych błędów w polszczyźnie wykonałam badanie pilotażowe, o charakterze eksploracyjnym – ankietę na temat błędów językowych, by jej wynikami podzielić się ze swoimi studentami (studentów uświadamiam w kwestii popełnianych błędów, badamy problemy transferu negatywnego, wykonujemy tłumaczenia, analizujemy struktury i elementy błędotwórcze, opierając się na elementach analizy kontrastywnej polsko-ukraińskiej). Ankieta była więc przeznaczona raczej do celów dydaktycznych niż ściśle naukowych, choć badani nie byli tego świadomi. Badanie objęło jedynie jedną grupę studentów z Ukrainy (na poziomie zaawansowania B1) w liczbie 23 osób.

Kwestionariusz ankiety dla Ukraińców zawierał pięć pytań zamkniętych i sprawdzał: stosunek do błędów własnych, stosunek do błędów kolegów z Ukrainy, przyczyny popełniania błędów własnych, porównanie błędów obcokrajowców z błędami Polaków w polszczyźnie.

Pierwotnie wyniki ankiety dla Ukraińców połączyłam z wynikami podobnej (także pięć pytań zamkniętych), przeprowadzonej w grupie Polaków (17 osób) – studentów polonistyki Uniwersytetu Rzeszowskiego. Kwestionariusz badał stosunek użytkowników polszczyzny do błędów w języku polskim swoich oraz obcokrajowców. Celem zestawienia było uzyskanie informacji na temat tego, w jaki sposób badani (i Polacy, i Ukraińcy) różnicują błędy językowe użytkowników danego języka i obcokrajowców, jaki jest ich stosunek do obu grup błędów oraz jakie są cechy wspólne ustosunkowania do nich obu grup badanych. Dane wyłonione zostały w procesie podliczenia liczby wskazań, czyli najwłaściwszej metody na uzyskanie podstawowej analizy danych, przedstawione następnie w ujęciach tabelarycznych. Ze względu na nikłą próbę nie podawałam ujęć procentowych (Izdebska-Długosz 2017).

3. Analiza statystyczna ankiety dla Ukraińców

Kwestionariusz ankiety dla Ukraińców poddałam ponownie analizom statystycznym, choć mała próba nie skłaniała do ich przeprowadzenia – w badaniach glottodydaktycznych minimalną próbę badawczą w badaniach ilościowych określa się na 30 osób (Wilczyńska/Michońska-Stadnik 2010, 135). Pozwoliłam sobie jednak na ten metodologiczny eksperyment z nadzieją, iż pewne prawidłowości można będzie zaobserwować nawet w przypadku tak małej próby oraz że uzyskam jakieś nowe dane, które nie wyłoniły się w podsumowaniu liczbowym. Wyniki analiz omawiam poniżej.

3.1. Skuteczna komunikacja czy poprawność językowa

W pytaniu pierwszym badani mieli wyrazić swój stosunek do każdego z podanych 14 stwierdzeń w skali od 1 do 5, gdzie poszczególnym numerom przypisano następujące oceny: 1 – zupełnie się nie zgadzam, 2 – raczej się nie zgadzam, 3 – nie mam zdania, 4 – raczej się zgadzam, 5 – całkowicie się zgadzam. Tabela 1 zawiera średnie uzyskane z tych pięciu wskazań dla każdego z twierdzeń. Jak wynika z tabeli 1, najmniejszą zgodność wykazali respondenci z twierdzeniami dotyczącymi faktu, iż błędy językowe są bez znaczenia, gdyż zachodzi skuteczna komunikacja. Największa zaś zgodność wystąpiła przy twierdzeniach mówiących o pragnieniu bezbłędnego opanowania języka polskiego.

Największy rozrzut ocen ujawnił się jednak przy tezie o bezbłądności (13), przy wysokiej średniej – nie jest to więc cel wszystkich badanych. Najbardziej zgodnych ocen udzielono dla tezy 4., przy niskiej średniej, mówiącej o tym, iż jeśli zachodzi komunikacja, błędy nie mają większego znaczenia.

Tabela 1. Analiza skali do pomiaru stosunku do błędów językowych

	Minimum	Maksimum	Średnia	Odczylenie standardowe
1. Uważam, że nie potrzebuję już nauki polskiego, bo dobrze się już komunikuję	1,00	5,00	1,9565	1,29609
2. Błędy językowe w ogóle nie mają znaczenia	1,00	4,00	1,9565	1,10693
3. Jeśli mam mówić i pisać po polsku z błędami, to lepiej w ogóle nie mówić i nie pisać w tym języku	1,00	4,00	2,2174	1,08530
4. Błędy nie mają dużego znaczenia, jeśli mogę swobodnie się komunikować po polsku	1,00	4,00	2,2174	,73587
5. Za każdym razem, gdy popełniam błąd, czuję wstyd	1,00	5,00	2,9565	1,22394
6. Znać bardzo dobrze język obcy to znaczy swobodnie się porozumiewać, nieważne czy z błędami	1,00	5,00	2,9565	,97600
7. Najważniejsze, że umiem się dogadać i każdy mnie rozumie. Błędy z czasem same znikną	1,00	5,00	3,1304	1,17954
8. Robię dużo błędów w języku polskim i to mnie denerwuje	1,00	5,00	3,3043	1,14554
9. Znać bardzo dobrze język obcy to znaczy nie robić w nim błędów	2,00	5,00	3,5217	,99405
10. Uważam, że muszę się uczyć polskiego, bo chociaż się komunikuję, to jeszcze robię błędy	1,00	5,00	3,8261	1,49703
11. To zupełnie naturalne, że robię błędy w języku polskim, bo dopiero się uczę tego języka	1,00	5,00	3,8696	1,42396
12. Nie powinno się mówić/pisać z błędami	1,00	5,00	4,0000	1,04447
13. Chcę mówić i pisać bezbłędnie po polsku	1,00	5,00	4,0435	1,52191
14. Chcę znać język polski na takim poziomie jak Polacy	1,00	5,00	4,1304	1,45553

Źródło: badania własne.

Widzimy więc, iż skuteczna, ale błędna komunikacja nie jest celem respondentów. Biegłe posługiwanie się językiem to wysoka poprawność językowa i tego badani są świadomi.

3.2. Orientacje poprawnościowe oraz komunikacyjne wśród badanych – analiza czynnikowa

W analizie czynnikowej skali z pytania 1. ujawniły się cztery czynniki – orientacje, które można nazwać kolejno: 1) orientacja poprawnościowa – aktywna; 2) orientacja poprawnościowa – pasywna; 3) orientacja komunikacyjna – mieszana; 4) orientacja komunikacyjna – neutralna.

Orientację poprawnościową – aktywną tworzą następujące twierdzenia: cel to bezbłędność w polskim (4), pomimo sprawności komunikacyjnej trzeba się doskonalić językowo (10), nie powinno się mówić i pisać błędnie (1), cel to znajomość polskiego na poziomie *native speaker* (2), frustracja w przypadku błędnych wypowiedzi, błędy to naturalny przejaw procesu uczenia się (3), definiowanie

Tabela 2. Analiza czynnikowa skal do pomiaru stosunku do błędów językowych

	Składowa			
	1	2	3	4
1. Nie powinno się mówić/pisać z błędami	,857			
2. Chcę znać język polski na takim poziomie jak Polacy	,804			
3. Robię dużo błędów w języku polskim i to mnie denerwuje	,574	,484		
4. Chcę mówić i pisać bezbłędnie po polsku	,903			
5. Jeśli mam mówić i pisać po polsku z błędami, to lepiej w ogóle nie mówić i nie pisać w tym języku	-,484	,447		
6. To zupełnie naturalne, że robię błędy w języku polskim, bo dopiero się uczę tego języka	,555	-,511		
7. Błędy nie mają dużego znaczenia, jeśli mogę swobodnie się komunikować po polsku			,768	
8. Najważniejsze, że umiem się dogadać i każdy mnie rozumie. Błędy z czasem same znikną		-,586	,472	
9. Uważam, że nie potrzebuję już nauki polskiego, bo dobrze się już komunikuję	-,693			
10. Uważam, że muszę się uczyć polskiego, bo chociaż się komunikuję, to jeszcze robię błędy	,873			
11. Za każdym razem, gdy popełniam błąd, czuję wstyd		,880		
12. Znać bardzo dobrze język obcy to znaczy nie robić w nim błędów	,489	,446	,577	
13. Znać bardzo dobrze język obcy to znaczy swobodnie się porozumiewać, nieważne czy z błędami				,752
14. Błędy językowe w ogóle nie mają znaczenia	-,805			

Źródło: badania własne.

znajomości języka poprzez poprawność (12). Bardzo znacząca jest tutaj deklaracja o zamiarze bezbłędnej opanowania polszczyzny (4). Negatywnie skorelowane z tą orientacją są zdania mówiące o tym, iż błędy nie mają znaczenia (14) oraz że komunikacja jest ważniejsza niż popełniane błędy (9). Brak w tej orientacji pasywności, wycofania – zablokowania komunikacji z powodu obawy przed błędem, gdyż takie twierdzenie jest skorelowane negatywnie z tym czynnikiem (5).

Orientację poprawnościową – pasywną wyznacza twierdzenie, w którym znajomość języka jest definiowana poprzez poprawność (12), złość na siebie za niepoprawność (3) oraz negatywnie powiązana teza informująca, iż najistotniejsza jest umiejętność „dogadania się”, a błędy z czasem same zanikną (8). Za pasywność zaś odpowiadają te zdania, w których uwiadcza się wstyd z powodu popełniania błędów (11) oraz chęć wycofania się z komunikacji, jeśli ma ona być błędna (5). Orientacja ta charakteryzuje się także samokrytycyzmem: badani nie dają sobie prawa do popełniania błędów – negatywnie skorelowane jest zdanie mówiące, iż błędy są naturalną cechą procesu uczenia się (6).

Orientacja komunikacyjna – mieszana uznaje co prawda ważność poprawności (definiuje znajomość języka poprzez poprawność – 12), jednak więcej w niej twierdzeń o prymacie komunikacji nad ewentualną niepoprawnością (7, 8). Przypuszczać należy, iż osoby odpowiadające tej orientacji nie są zbyt krytyczne

wobec siebie w kwestii niepoprawności, cieszą się zaś swoimi wyrobionymi już sprawnościami umożliwiającymi porozumiewanie się.

Ostatnia, orientacja komunikacyjna – neutralna definiuje język poprzez skuteczną komunikację i ponieważ brak w niej innych twierdzeń, brak także bardziej radykalnych cech, stąd teza o neutralności.

Jak widać, „mocniejsze” są obie orientacje poprawnościowe niż komunikacyjne. Szczególnie mocną pozycję zajmuje orientacja poprawnościowa – aktywna. Respondenci, którzy się w niej mieszczą, definiują znajomość języka obcego poprzez poprawność i chcą wykonać pracę, by zniwelować zjawisko błędu w swoich produkcjach. Ich nadrzędnym celem jest całkowita bezbłędność właściwa poziomowi językowemu *native speaker*.

Obawa przed popełnieniem błędu i nadmierny krytycyzm może być groźny dla tych badanych z orientacji poprawnościowej – pasywnej (zapewne o profilu introwertycznym), którzy z tego powodu mogą zaniechać prób komunikacji.

Respondenci, którzy należą do orientacji komunikacyjnej – mieszanej, mimo iż w definicji skłaniają się ku gramatyczności, to jednak cenią sobie bardziej umiejętności komunikacyjne. O ostatniej grupie wiemy najmniej, gdyż tworzy ją jedno stwierdzenie, iż język to komunikacja, nie ujawnia się jednak ani stosunek do błędu, ani do poprawności.

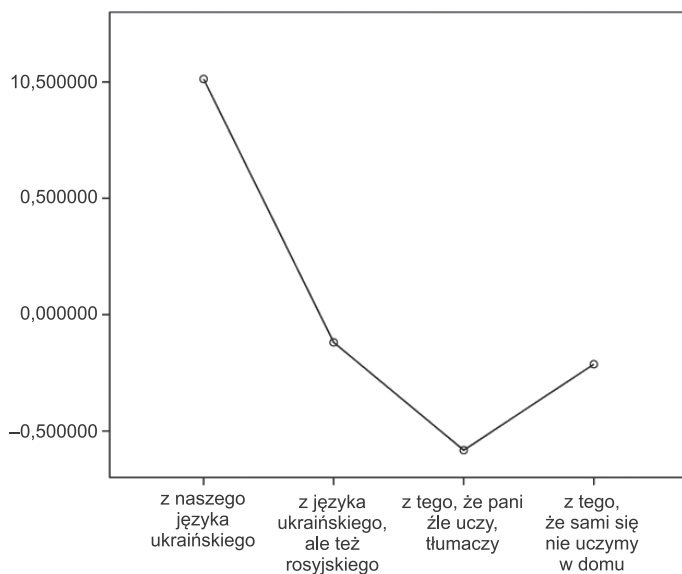
3.3. Geneza błędów a poszczególne orientacje

W pytaniu 2. zapytano o genezę błędów językowych w polszczyźnie Ukraińców: *Błędy, które Ukraińcy robią w języku polskim biorą się z...* Wykresy 1–4 prezentują korelację odpowiedzi udzielonych na to pytanie z poszczególnymi orientacjami wyróżnionymi w analizie czynnikowej.

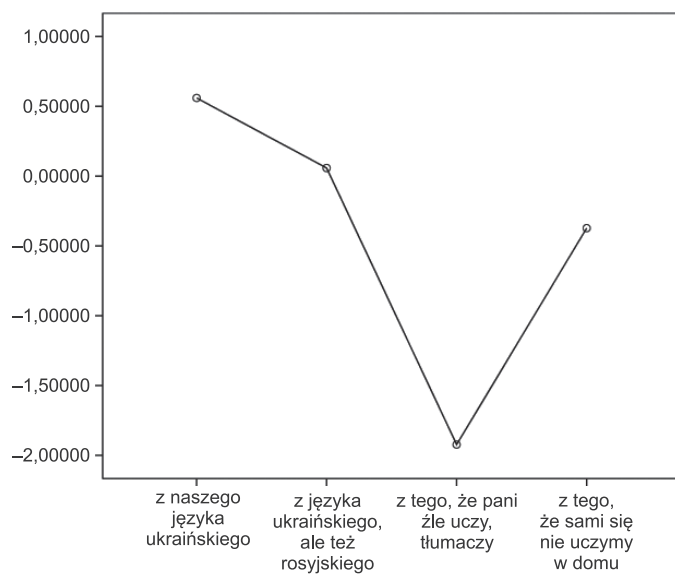
Najwyższą korelację w pytaniu 2. z orientacją poprawnościową – aktywną wykazuje odpowiedź, iż za genezę błędów trzeba uznać system języka ukraińskiego (zjawisko transferu negatywnego z tego języka). Twierdzenie, iż błędy pochodzą z języka zarówno ukraińskiego, jak i rosyjskiego jest powiązane niemal tak samo mocno jak zdanie informujące o zbyt małej pracy samokształceniowej jako przyczynie błędów.

Z orientacją poprawnością – pasywną podobnie jak w poprzednim przypadku najwyższej skorelowana jest geneza dotycząca wpływu interferencji z języka ukraińskiego, niemniej mocniejszy wpływ ma także rola transferu również z języka rosyjskiego oraz świadomość tego, iż studenci za mało czasu poświęcają na naukę w domu – co zgadza się z wcześniej ustalonym samokrytycznym profilem tej orientacji.

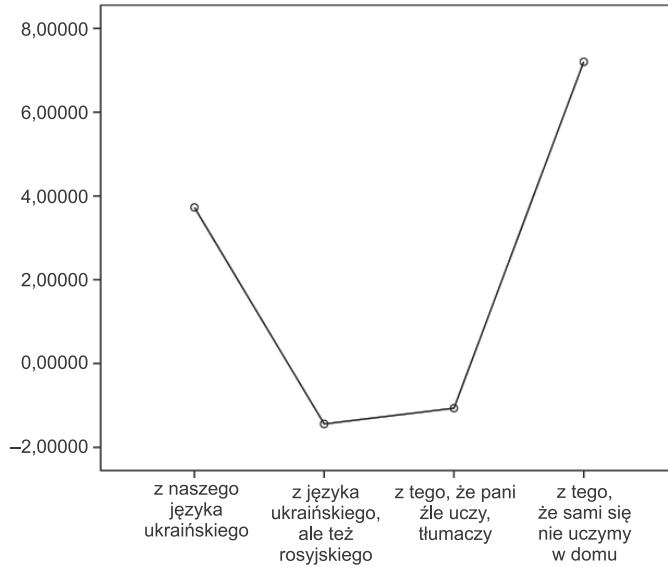
Z orientacją komunikacyjną – mieszaną najmocniej skorelowany jest czynnik braku samokształcenia, a także wpływu systemu języka ukraińskiego. Respondenci tej orientacji wskazali na samych siebie (motywację, chęć do pracy, czas pracy w domu) jako na najbardziej odpowiedzialnych za własne błędy.

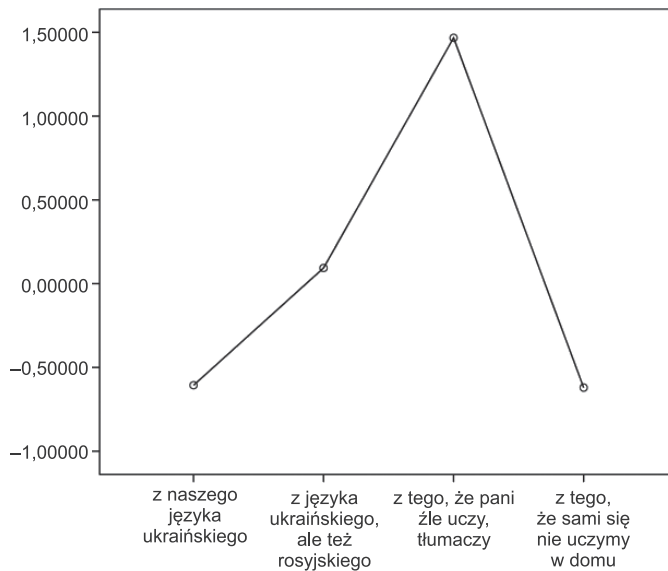
Wykres 1. Korelacja odpowiedzi na pytanie 2. z orientacją poprawnościową – aktywną (źródło: badanie własne)

Wykres 2. Korelacja odpowiedzi na pytanie 2. z orientacją poprawnościową – pasywną (źródło: badanie własne)

Wykres 3. Korelacja odpowiedzi na pytanie 2. z orientacją komunikacyjną – mieszaną (źródło: badanie własne)

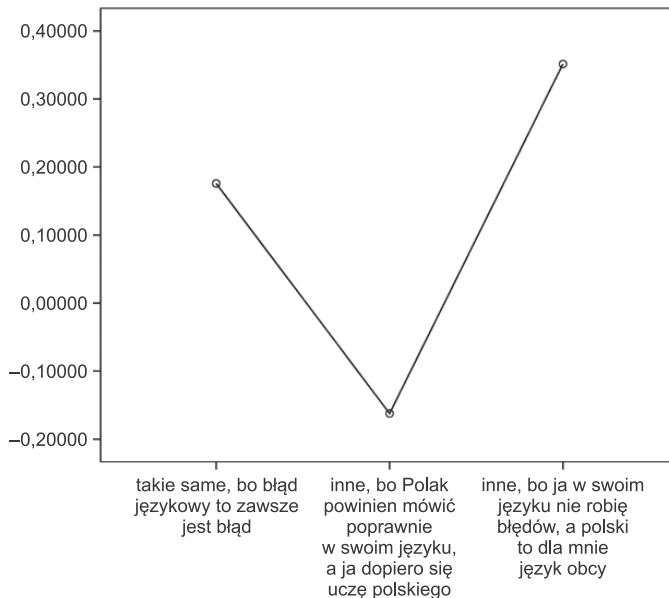

Wykres 4. Korelacja odpowiedzi na pytanie 2. z orientacją komunikacyjną – neutralną (źródło: badanie własne)

Orientacja komunikacyjna – neutralna wykazała powiązanie ze wskazaniem na osobę nauczyciela i jego działania jako czynnik, który najbardziej przyczynia się do popełniania błędów przez uczniów. Ani systemy językowe, ani też sami uczniowie nie są odpowiedzialni za niepoprawność, odpowiedzialne są nieprawidłowe działania nauczyciela.

3.4. Porównanie błędów własnych i Polaków a poszczególne orientacje

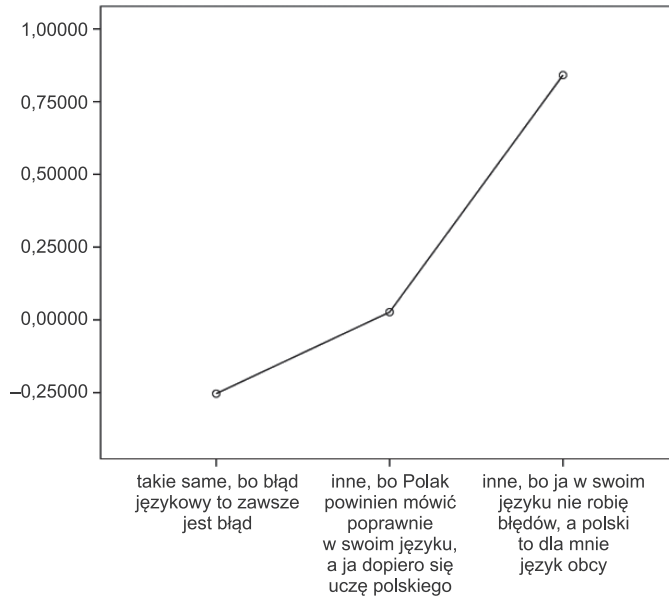
W pytaniu 3. starano się ustalić, jak studenci z Ukrainy oceniają błędy własne, a jak błędy Polaków w polszczyźnie. Pytanie brzmiało: *Błędy Polaka w języku polskim i moje w tym języku są...* Wykresy 5–8 obrazują korelację uzyskanych w tym pytaniu odpowiedzi z wyróżnionymi wcześniej orientacjami.

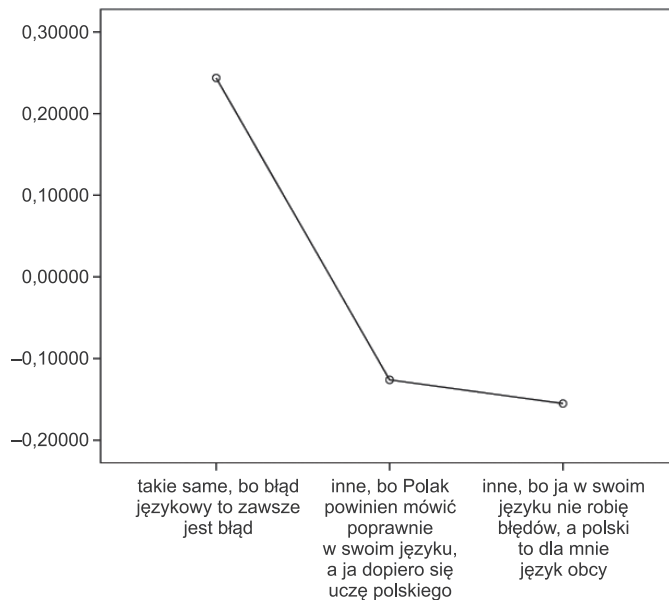
Wykres 5. Korelacja odpowiedzi na pytanie 3. z orientacją poprawnościową – aktywną (źródło: badanie własne)

Z orientacją poprawnościową – aktywną korelują dwa przeciwstawne twierdzenia: iż zbiory błędów Polaków i obcokrajowców są inne – tutaj uwidacznia się dodatkowo perfekcjonistyczne, purystyczne podejście do niepoprawności w języku ojczystym, a także że zbiory te są takie same (uniwersalny charakter błędu językowego).

Na orientację poprawnościową – pasywną największy wpływ mają dwie wypowiedzi o odmiennym charakterze zbiorów błędów. Mamy więc tutaj jednoznaczne rozróżnienie charakteru wykojeń językowych, ze szczególnym wskazaniem własnej bezbłądności w języku prymarnym.

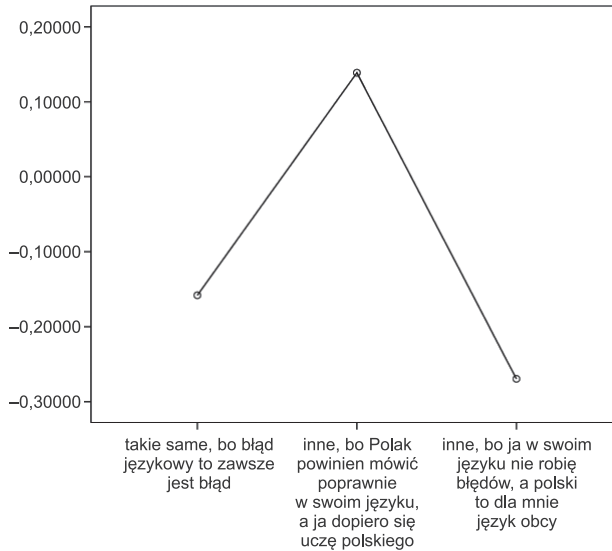

Wykres 6. Korelacja odpowiedzi na pytanie 3. z orientacją poprawnościową – pasywną (źródło: badanie własne)

Wykres 7. Korelacja odpowiedzi na pytanie 3. z orientacją komunikacyjną – mieszaną (źródło: badanie własne)

Z orientacją komunikacyjną – mieszaną znacząco skorelowany jest jedynie jednolity charakter obu zbioru błędów. Z odpowiedzi tej nie wynika jednakże ocena: negatywna lub pozytywna, a jedynie stwierdzenie tożsamości.

Wykres 8. Korelacja odpowiedzi na pytanie 3. z orientacją komunikacyjną – neutralną (źródło: badanie własne)

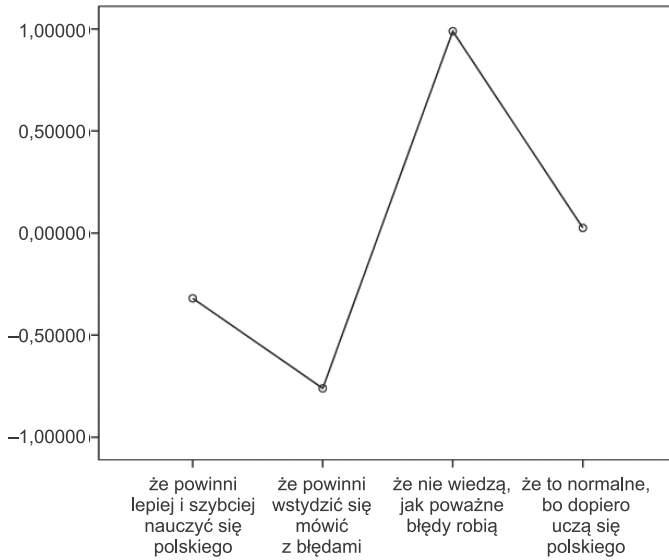
W orientacji komunikacyjnej – neutralnej dominuje odpowiedź różnicująca oba zbiory błędów i zaznaczająca krytyczny stosunek do błędów Polaków.

3.5. Ocena błędów kolegów z Ukrainy a poszczególne orientacje

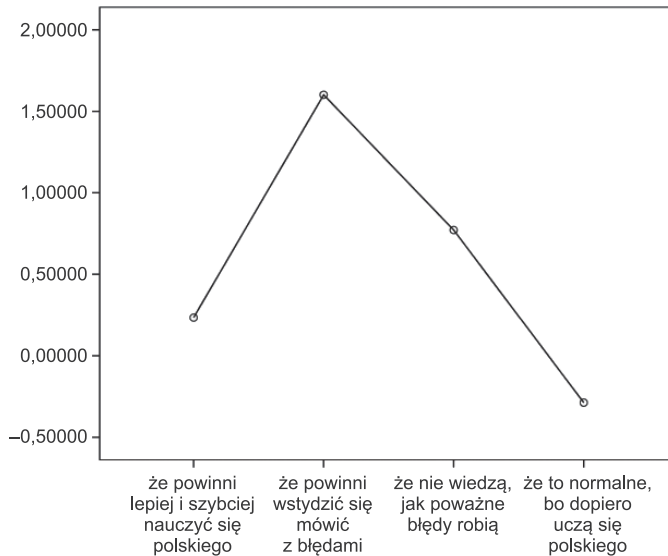
W pytaniu 4. badano stosunek do błędów obcokrajowców w polszczyźnie, tym razem proponując ocenę nie własnych uchybień, a „kolegów z Ukrainy”. Proszono o wybór jednej spośród czterech odpowiedzi, pasującej do stwierdzenia: *Kiedy słyszę błędy w języku polskim moich kolegów z Ukrainy, to myślę...* Wykresy 9–12 przedstawiają korelację odpowiedzi udzielonych na to pytanie z poszczególnymi orientacjami.

Z orientacją poprawnościową – aktywną najwyższej skorelowany jest brak świadomości Ukraińców w kwestii popełniania błędów językowych. Jednocześnie, odpowiedź ta jest krytyczna, a więc wpisuje się w purystyczny i perfekcjonistyczny profil badanych. Zarazem jednak błąd jest zjawiskiem naturalnym, wynikającym z trwającego procesu akwizycji języka.

Wcześniej wyłoniony czynnik wstydu i wycofania się z kontaktów werbalnych w sytuacji wystąpienia zakłóceń kodu językowego w orientacji poprawnościowej – pasywnej znalazł odzwierciedlenie także w przypadku korelacji odpowiedzi udzielonych na pytanie 4. Brak świadomości powagi czynionych błędów „u kolegów” również jest skorelowany z tą orientacją.

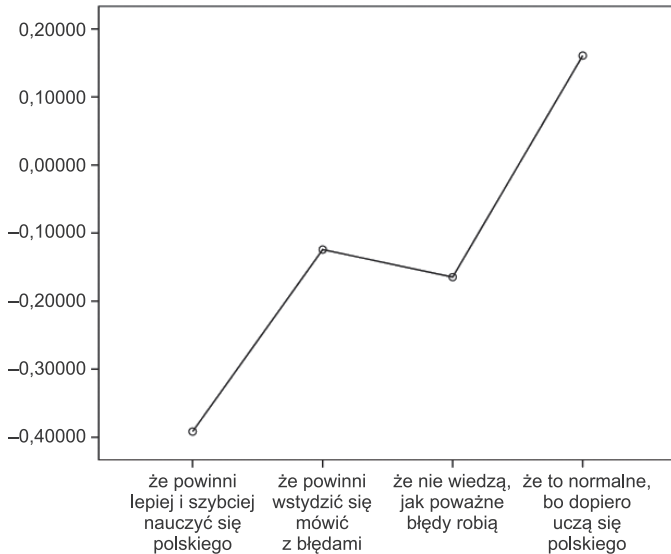

Wykres 9. Korelacja odpowiedzi na pytanie 4. z orientacją poprawnościową – aktywną (źródło: badanie własne)

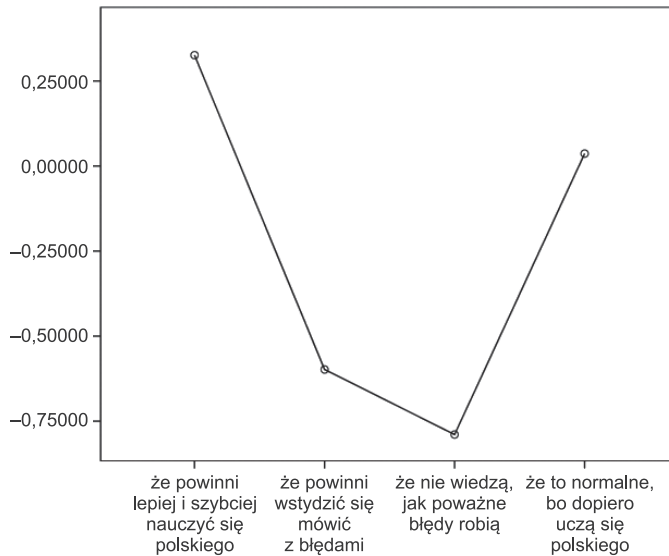

Wykres 10. Korelacja odpowiedzi na pytanie 4. z orientacją poprawnościową – pasywną (źródło: badanie własne)

Z orientacją komunikacyjną – mieszaną najsilniej skorelowana jest odpowiedź dotycząca naturalnego charakteru błędów językowych w procesie akwizycji języka, co nie dziwi, gdyż właśnie on właściwy jest profilowi komunikacyjnemu.

Wykres 11. Korelacja odpowiedzi na pytanie 4. z orientacją komunikacyjną – mieszaną (źródło: badanie własne)

Wykres 12. Korelacja odpowiedzi na pytanie 4. z orientacją komunikacyjną – neutralną (źródło: badanie własne)

W odpowiedziach skorelowanych z orientacją komunikacyjną – neutralną uzyskujemy rozbieżne informacje: najwyższy stopień korelacji ma twierdzenie napominające kolegów o konieczności samokształcenia i doskonalenia językowego, przy jednoczesnym wskazaniu na liberalny stosunek do błędów – jako naturalnych przejawów zachodzącego procesu uczenia się.

4. Podsumowanie

Poszczególne, wyróżnione w wyniku analizy czynnikowej orientacje zostały wzbogacone o nowe cechy, dzięki analizie wpływu trzech kolejnych pytań zamkniętych na omawiane orientacje. Uzyskano nowe dane, które zebrano w tabeli 3.

Tabela 3. Wpływ odpowiedzi udzielonych w pytaniach 2–4 na poszczególne orientacje

Orientacja	Geneza błędów	Charakter błędów Polaków a Ukraińców w polszczyźnie	Stosunek do błędów Ukraińców w polszczyźnie
Orientacja poprawnościowa – aktywna	Błędy jako skutek procesu interferencji z języka ukraińskiego.	Błędy różnią się: wykazują poprawność w języku ojczystym, a polski to dla mnie język obcy. Charakter błędów jest identyczny – uniwersalny charakter błędów.	Ukraińcom brak świadomości wagi popełnianych błędów. Błędy te są jednak naturalne i wynikają z procesu uczenia się języka. Trzeba włożyć pracę samokształceniową, by wyrugować błędy.
Orientacja poprawnościowo – pasywna	Błędy jako skutek procesu interferencji z języka ukraińskiego oraz rosyjskiego, a także niedostatecznej pracy własnej ucznia.	Błędy różnią się: wykazują poprawność w języku ojczystym, a polski to dla mnie język obcy. Od Polaków należy wymagać poprawności w języku ojczystym. Ja dopiero uczę się polszczyzny.	Ukraińcy powinni się wstydzić popełnianych błędów. Brak im świadomości wagi uchybień. Trzeba włożyć pracę samokształceniową, by wyrugować błędy.
Orientacja komunikacyjna – mieszana	Błędy to skutek braku samokształcenia i interferencji z języka ukraińskiego.	Charakter błędów jest identyczny – uniwersalny charakter błędu.	Błędy są naturalną częścią procesu uczenia się. Należy się wstydzić mówić z błędami. Brakuje świadomości wagi popełnianych błędów.
Orientacja komunikacyjna – neutralna	Błędy to skutek złego nauczania oraz procesu interferencji z języka ukraińskiego i rosyjskiego zarazem.	Charakter błędów jest różny. Od Polaków należy wymagać poprawności w języku ojczystym. Ja dopiero uczę się polszczyzny.	Trzeba włożyć w pracę w wyrugowanie błędów. Błędy są naturalne w toku nauki.

Źródło: badania własne.

Wyniki otrzymane w tradycyjnym podliczeniu wskazań były następujące: Poprawność jest kwestią istotną dla uczących się polszczyzny Ukraińców. Dla niemal wszystkich badanych celem nauki języka polskiego jest osiągnięcie bezbłędności, kompetencji językowej równej rodzimemu nosicielowi języka. Komunikacja także jest ważna, ale

nie zwalnia ich z obowiązku doskonalenia językowego. Ukraińcy nie lekceważą swoich błędów, ale nie demonizują ich. Wstyd czy zablokowanie komunikacji z lęku przed popełnieniem błędu nie powinny mieć miejsca. Jako główną przyczynę własnych błędów widzą ankietowani interferencję z języka ukraińskiego i rosyjskiego. Błędy traktują w zdecydowanej większości jako naturalny element procesu uczenia się i w tym widzą główną rozbieżność z błędami Polaków. Część badanych uważa, że błąd ma charakter obiektywny, bez względu na nadawcę. Popełniający błędy Ukraińiec musi wykonać pracę w celu wyrugowania błędów (Izdebska-Długosz 2017).

Wyniki otrzymane w ponownej analizie tej samej ankiety – w toku analizy statystycznej mogą nie tylko uzupełniać dane otrzymane drogą tradycyjnych obliczeń (lub modyfikować je), ale przede wszystkim nawet na niewielkich próbach (o liczne niejednokrotnie trudno w glottodydaktyce) pozwalają wyłonić szereg zróżnicowanych kwestii w badaniu pilotażowym, które należałoby poszerzyć w dobrze zaplanowanych badaniach na dużych, reprezentatywnych próbach. E. Siarkiewicz-Bivand pisze:

W badaniach pedagogicznych wiele badań dokonuje się na małych próbach nielosowych. W tym przypadku nie można mówić o wnioskowaniu statystycznym, niemniej jednak, jeśli pewne hipotezy zostaną w takich badaniach potwierdzone, nie należy minimalizować ich znaczenia, są one bowiem prawdziwe dla badanej grupy (1980, 38).

Zagadnienie niemożliwe do dostrzeżenia w ramach tradycyjnych obliczeń, a które znalazło tutaj swój wyraz, to podział respondentów na orientacje, z których każda prezentuje inny stosunek do błędów, poprawności, indywidualnego celu uczenia się języka polskiego. Wynik analizy czynnikowej na tak niewielkiej próbie jak ta, należy potraktować więc jako wartościowy przyczynek do stworzenia pełnowymiarowego narzędzia pomiaru statystycznego.

Bibliografia

- ARABSKI, J. (1979), *Errors as indications of the development of interlanguage*. Katowice.
- BEDNARSKA, K. (2014), *Rola transferu językowego w nauczaniu języka polskiego Słoweńców*. Łódź.
- CORDER, S. P. (1967), *The Significance of Learners' Errors*. W: IRAL, 5, 161–170.
- CORDER, S. P. (1983), *Analiza błędów językowego*, tłum. Skweres, E. W: Allen, J. P. B./Corder, S. P./Davies, A. (red.), Rusiecki, J. (red. wydania polskiego), *Kurs edynburski językoznawstwa stosowanego*. T. II. Techniki w językoznawstwie stosowanym. Warszawa, 116–131.
- FRIES, C. C. (1945), *Teaching and Learning English as a Foreign Language*. Ann Arbor.
- IZDEBSKA-DŁUGOSZ, D. (2015), *Specyficzne problemy nauczania języka polskiego jako obcego w środowisku ukraińskojęzycznym*. W: Gonigroszek, D. (red.), *Języki obce i kultura: Nowe konteksty edukacyjne*. Piotrków Trybunalski, 315–323.
- IZDEBSKA-DŁUGOSZ, D. (2017), *Inność/Obcość akceptowana czy odrzucana? – o stosunku do błędów językowych w polszczyźnie Polaka i obcokrajowca*, Rzeszów [w druku].
- KOMOROWSKA, H. (1980), *Nauczanie gramatyki języka obcego a interferencja. Audiolingwalizm, kognitywizm, interferencja*. Warszawa.

- KORZENIEWSKA-ROGALEWICZ, J. (1986), Błąd leksykalny a dydaktyka języka obcego. Na materiale języka rosyjskiego. Warszawa.
- LADO, R. (1957), *Linguistics across cultures*. Ann Arbor.
- LIPIŃSKA, E. (2003), *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*. Kraków.
- NEMSER, W. (1971), *Approximative Systems of Foreign Language Learners*. W: IRAL. 9, 115–123.
- SELINKER, L. (1973), *Interlanguage*. W: IRAL. X/3, 209–231.
- SKALSKA, A./SKALSKI, T. (1995), *Pułapka komunikatywności*. W: Mazur, J. (red.), *Kształcenie sprawności komunikacyjnej Polaków ze Wschodu*. Lublin, 49–57.
- SIARKIEWICZ-BIVAND, E. (1980), *Badania kwestionariuszowe: ich miejsce i rola w pracach z zakresu dydaktyki języków obcych*. W: Arabski, J. (red.), *Wybrane metody glottodydaktyki*. Katowice, 32–39.
- WEINREICH, U. (1953), *Languages in Contact. Findings and Problems*. New York. W: <www.books.google.pl> [dostęp 2 lutego 2014].
- WILCZYŃSKA, W./MICHOSKA-STADNIK, A. (2010), *Metodologia badań w glottodydaktyce. Wprowadzenie*. Kraków.